

A França, Glucksmann forma part d'allò que es coneix com el grup dels nous filòsofs, que després de l'any 1968 es van apartar dels seus orígens marxistes i que, per influència de l'*Arxipèlag Gulag*, de Soljènitxin, van trencar amb el totalitarisme soviètic. És famós pels dos llibres *La Cuisinière et le Mangeur d'Hommes* ('La cuinera i el devorador d'homes') i *Les maîtres penseurs* ('Els mestres pensadors'). Els seus pares eren jueus de l'est d'Europa i van viure a Palestina i a Alemanya abans de fugir el 1937 cap a França, on va néixer Glucksmann aquell mateix any. L'any 2006 va publicar la seua autobiografia, que es titula *Une rage d'enfant* ('Una rabiola infantil'). Com a bon coneixedor de la filosofia alemanya, i després d'haver analitzat críticament l'obra de Heidegger una vegada acabats els seus estudis, va emprendre la cerca del diàleg intel·lectual amb Alemanya. Glucksmann, que justifica en nombrosos escrits i assajos el dret d'intervenir en conflictes armats sempre que siga per a protegir la població civil, prengué posició en favor dels txetxens i els georgians al Caucas i ha criticat constantment occident per la tendència a aclucar-se d'ulls davant la continua presència del mal al món.

—Senyor Glucksmann, tenint en compte les experiències que han marcat el segle XX i que són les que us han fet el pensador antitotalitari que sou avui —tant en l'àmbit intel·lectual com en l'àmbit existencial—, us fa por el futur d'Europa?

—Mai no he arribat a pensar que tots els perills que amenacen el nostre continent s'hagueren acabat després de la caiguda dels feixismes i del comunisme. La història no roman mai en punt mort. Després de la caiguda del teló d'acer, Europa no es va desfer de les amenaces, ni tan sols quan de tant en tant encara sembla que aquest desig s'ha complert. Les democràcies tendeixen a oblidar o ignorar la part tràgica de la història. És per això mateix que dic que efectivament, la tendència actual és bastant alarmant.

—Des dels vostres inicis a la dècada dels 60, la Comunitat Europea ha anat gairebé sempre d'una crisi a una altra. Els contratemps formen part del seu *modus operandi*?

“Un continent preocupant”

El filòsof francès André Glucksmann (Boulogne-Billancourt, 1937) adverteix Europa que pot acabar ensorrant-se.

—Ser conscient de patir una crisi caracteritza la modernitat europea. A partir d'aquest fet és d'on es pot extreure una lliçó universal que ens ensenya que Europa no és una nació, no és una comunitat en el sentit nacional que uneix els seus membres d'una manera orgànica. Tampoc no es pot comparar

amb les ciutats-estat de l'antiga Grècia, que malgrat les seues diferències i rivalitats van poder construir una unitat cultural.

—Però també hi ha una característica comuna que uneix els països d'Europa. Creieu que podria existir una mena d'esperit europeu?

—Les nacions europees no s'assemblen entre si. Per això no les podríem fusionar. No les uneix una comunitat, sinó un model de societat. És a dir, això que tenim ara és una civilització europea, una manera de pensar occidental.

—**I com es pot veure això?**

—Des dels temps dels grecs, des de Sòcrates i, després, Plató i Aristòtil, la filosofia occidental ha heretat dos principis fonamentals. Un és que l'home no és la mesura de totes les coses, no es pot escapar del fracàs i de les desgràcies, però, així i tot, és responsable de si mateix i de tot allò que fa o deixa de fer. L'aventura de la humanitat és una creació humana contínua. Déu en queda exclòs, de tot açò.

—**Llavors la fal·libilitat i la llibertat també en queden fora. No obstant, per a poder formar una unió política duradora no serien suficients, aquests principis de la història del pensament europeu?**

—Europa no ha representat mai una unió nacional, ni tan sols amb el cristianisme de l'edat mitjana. Fins i tot el cristianisme encara és dividit en cristianisme romà, grec i, posteriorment, protestant. L'Estat Federal Europeu, la Confederació Europea, tot són objectius a llarg termini que s'han quedat en l'abstracció d'aquestes idees. Crec que aspirar a fer realitat aquestes nocions és un objectiu que s'ha plantejat malament.

—**És a dir, que allò que sembla que perseguia la Unió Europea és una utopia política i històrica?**

—Els pares fundadors d'Europa es van basar en el mite carolingi. Després de Carlemany, Europa era com un premi, un imperi que, tanmateix, van acabar dividint-se els seus néts. Europa és una unitat dins d'una divisió, o una divisió dins d'una unitat, com ho preferiu. Però en cap moment no podríem considerar-la una unió, ni des del punt de vista religiós ni lingüístic ni moral.

—**I, no obstant això, és una realitat. Quina conclusió n'extraieu, de tot açò?**

—La situació de crisi de la Unió Europea és una característica de la seua civilització. La Unió no es va constituir per la identitat, sinó per l'alteritat. Una civilització no es construeix necessàriament sols amb l'esforç d'aconseguir

“Europa és una unitat dins d'una divisió, o una divisió dins d'una unitat, però no podem considerar-la una unió, ni des del punt de vista religiós, ni lingüístic ni moral”

el bé comú, sinó que també es pot originar per l'intent d'apartar la desgràcia, convertir-la en un tabú. Històricament, la Unió Europea és una mesura de defensa davant el temor.

—**Voleu dir que es tracta d'una unió negativa que es va derivar després de viure dues guerres mundials?**

—A l'edat mitjana, els creients ja pregaven i cantaven: “Senyor, protegeix-nos de la pesta, la fam i la guerra.” És a dir, que les unions no es formen per al bé comú, sinó contra el mal.

—**Encara avui dia el propòsit d'Europa, la seua raó de ser, és el lema “mai més la guerra”. Aquest pilar encara és present dins la Unió tot i que el fantasma de la guerra ja ha desaparegut a Europa?**

—No ha passat tant de temps des de la guerra dels Balcans a l'ex-Iugoslàvia o els assassinats pels russos al Caucas. La Unió Europea es va formar davant tres mals: el record de Hitler i l'Holocaust, el racisme i el nacionalisme

“Si els nostres països permeten que la pressió de la força del mercat els divideisca, s'enfonsaran ells mateixos i la resta de països”

extrem; el comunisme soviètic de la guerra freda; i, finalment, contra el colonialisme del qual molts dels estats membres de la Comunitat Europea es van haver d'acomiadar a des. Aquests tres contra-arguments van causar una impressió conjunta de democràcia, d'haver aconseguit l'objectiu civilitzador principal d'Europa.

—**Creieu que fa falta un nou repte unificador?**

—No seria gaire difícil de trobar-lo si Europa no actuara d'una manera tan atabalada. L'essència de la Unió a principi dels anys 50 va ser la creació de la Comunitat Europea del Carbó i de l'Acer, la primera associació comercial supranacional dins l'àmbit de la indústria pesant. Lorena i el Ruhr, la CECA, tot va ser utilitzat com a mesura de prevenció de guerres. Si volguérem traslladar tot allò a l'actualitat, l'objectiu seria, com sap tothom, la creació d'una Unió Energètica Europea. En canvi, el fet que Alemanya haja començat tota sola el camí cap al canvi de model energètic, ha fet que aquest objectiu europeu desaparega a poc a poc. Ara per ara, tothom vol negociar amb Rússia que concedesca sols al seu país el subministrament de petroli i gas natural. Ara Alemanya ha acordat de construir el gasoducte del Bàltic tot i l'oposició de Polònia i Ucraïna, i Itàlia també s'ha adherit a la proposta de la construcció del gasoducte South Stream que travessa la mar Negra.

—**Intenteu explicar-nos que tots segueixen els seus propis interessos amb aliances que canvien de la nit al dia i amb acords bilaterals que no respecten l'esperit de la Unió Europea?**

—Es tracta d'un mal exemple de dissonància, perquè dona a conèixer que els països membres no són capaços (ni ho volen) de construir un front comú contra les amenaces externes i els reptes a què ha de fer front Europa en un món globalitzat com el nostre. És un fet que toca la fibra sensible del projecte de civilització europeu en el qual tota persona pot viure pels seus propis mitjans però amb la voluntat de sobreviure de manera conjunta. Per una altra banda, tenim Rússia, que facilita les coses a Putin. Malgrat els punts febles d'aquest colós de les matèries primeres, té una capacitat de fer mal notable

i el seu president la sap utilitzar. El descuit i la falta de memòria creen, tant en la política com en l'economia, les condicions necessàries perquè s'esdevinguin noves catàstrofes.

—**Creu que el fracàs d'Europa ha estat sempre el fracàs de l'aliança franco-alemanya?**

—Vejam. Un cas típic del simbolisme sense cap ni peus d'aquesta aliança el vam poder observar a la festa del cinquantè aniversari de la reconciliació franco-alemanya que va tenir lloc a principi de juliol a la catedral de Reims. En aquell moment, Merkel i Hollande no tenien gran cosa a dir-se, a banda d'uns quants comentaris graciosos sobre el mal temps que semblava influït per l'estat d'ànim d'aquests dos líders. Vull dir que es tracta d'un fracàs intel·lectual, històric, filosòfic i polític.

—**És cert que no es pot tornar a repetir el *pathos* i el significat històric que va tenir la trobada entre Charles de Gaulle i Konrad Adenauer al mateix lloc ja fa cinquanta anys. Pot ser que les relacions entre França i Alemanya s'hagen tornat un poc banals?**

—Més aviat s'han reduït. Els nostres polítics pateixen de falta de visió. Adenauer i De Gaulle tenien unes perspectives ben diferents. Les seues mentes encara tenien presents les tres guerres franco-alemanyes, entre les quals es trobaven les dues guerres mundials, i miraven cap a un futur marcat per la unió democràtica del continent europeu i la superació de la divisió de poders a Europa establerta a la Conferència de Ialta el 1945. Aquest era el projecte que hi havia al darrere de l'aliança franco-alemanya.

—**I que es va complir el 1990, amb la caiguda del mur. Creieu que amb la desaparició de les amenaces i la divisió també s'ha esborrat la cohesió interna? Perquè, segons les intencions de François Mitterrand i Helmut Kohl, l'element d'unió hauria de ser la unió monetària.**

—Per ironies de la història, sembla que ha estat això mateix que ha alliberat els desigs de divisió. Però el problema va més enllà. Amb l'arribada de l'any 1990, semblava que el transcurs de la història s'havia detingut i, alhora, havia arribat la fi de les amenaces,

“Merkel i Hollande naden en la immediatesa del postmodernisme en la qual renuncien a escriure de nou *grans històries*”

dels períodes de prova, de la diferència d'ideologies, de les grans confrontacions i discussions. Això és el que anomenem la postmodernitat. Merkel i Hollande naden en la immediatesa del postmodernisme en què renuncien a escriure de nou *grans històries* amb el seu dret legítim, tal com afirmava el filòsof Jean-François Lyotard. Els líders europeus actuals pensen i actuen al ritme de les campanyes electorals i de les enquestes.

—**No obstant això, sembla que Merkel i Hollande sempre estan en contacte, com si entre els alemanys i els francesos haguera sorgit la rutina d'una relació de parella. No creieu que el fet d'haver-se alliberat del pes de la història podria ser un avantatge?**

—Ningú no pot desfer-se de la història. Sempre té algun contratemps preparat en l'horitzó. Quan la parella franco-alemanya es jubile, voldrà dir que si Europa no comença a caminar amb un pas decidit tornarà a caure.

—**En el context de la trobada de Reims es van fer malbé unes quantes tombes d'un cementiri de sol-**

datos alemanys de la Primera Guerra Mundial. Podrien tornar a despertar-se els fantasmes del passat amb la crisi europea?

—No crec que pugui passar una cosa així. La propaganda antialemanya que va portar a terme França durant la Primera Guerra Mundial ja fa molts anys que ha desaparegut. El rebuig contra Nicolas Sarkozy que es va poder observar durant l'última campanya electoral a França podria haver originat nous ressentiments contra els alemanys, perquè Merkel donava suport a Sarkozy. Així i tot, no va passar res. El problema dels europeus no és la tornada a les antigues enemistats, sinó la passivitat. Tots volen que els deixin tranquils, i qui vol tenir tranquil·litat ha de començar la seua pròpia lluita. Passa que senzillament ningú no mou un dit, i això passa a França, a Alemanya i a la resta de països.

—**Dins la història d'Europa es repeteixen constantment les lamentacions per la pèrdua de la vitalitat, per la decadència i la caiguda. Oswald Spenglers, a l'obra *La decadència d'Occident*, declara una caiguda im-**

minent d'Europa. Per sort vivim en un període insòlitàment llarg de pau i benestar, i això ho hem d'agrair a França i Alemanya, no creieu?

—És cert que no ens trobem a la vora d'una catàstrofe global, ni en l'àmbit polític ni en l'ideològic, com el que es va viure al segle XX. Tanmateix, al marge d'Europa es produeixen uns canvis preocupants, una coincidència funesta de l'estalinisme i del vell nacionalisme europeu en països com ara Hongria i Romania. Després, també tenim el cas particular de Grècia, un país que s'ha convertit en una mena de personatge aïllat amb una història tremendament caòtica, començant per la seua independència el 1830 i més encara després del 1945, amb la guerra civil i la dictadura militar. En molts aspectes, Grècia pren una mala posició dins d'Europa: de vegades es mostra en contra dels alemanys, de vegades a favor dels serbis i sovint de la banda dels russos.

—No obstant això, la Unió Europea no ha perdut força d'atracció, perquè sembla que ningú no vol deixar la zona euro, no?

—Sòcrates deia que ningú no vol fer el mal voluntàriament. Jo ho veig d'una altra manera: que el mal apareix quan la voluntat decau. Crec que trobar una solució o un camí de sortida a la crisi financera actual no és una tasca sobrehumana, però sembla que els líders europeus sí que la troben cada vegada més sobrehumana.

—També és cert que cada vegada que té lloc una cimera a Brussel·les el distanciament entre els països és cada vegada menor. Ara, sembla que les solucions no arriben mai.

—Ara necessitem una perspectiva global. Hem perdut el perquè de la Unió Europea, la raó de ser. Sempre podem trobar una possibilitat de millorar les institucions europees i adequar les exigències a la situació. És d'aquesta manera com podem confiar en l'enginy dels polítics i dels juristes. El desafiament que tenim davant està en un altre nivell, i de la manera com fem front a aquest desafiament en depèn la nostra supervivència. Si les velles nacions europees no s'uneixen i no actuen en bloc, s'enfonsaran.

—I això ja ho han comprès els líders europeus?

—Per què creieu que actuen com si foren petits estats? La qüestió de la mida s'ha tornat una necessitat absoluta dins la globalització. De segur que Merkel pensa que el destí d'Alemanya també es decideix entre les bambolines europees. És per això mateix que, després de dubtar una mica, al final s'ha decantat per la solidaritat —moderada, tot siga dit. Amb tot, també es permet que Alemanya, França, Itàlia i Espanya es mantinguen dividits en la crisi actual. Si els nostres països es permeten que la pressió de la força del mercat els divideisca, s'enfonsaran ells mateixos i enfonsaran la resta de països.

—Voleu dir que la idea de compartir un destí comú encara no s'ha imposat?

—A la pràctica no. La globalització va de bracet del caos i ja no disposem d'una policia a escala mundial, un paper que durant temps han portat a terme Estats Units. També és cert que els principals actors no tenen ganes de ficar-se en una guerra, però tampoc mostren bones intencions els uns envers els altres. Cadascú es limita a fer el seu paper i, en aquest desordre anar-

“Els nostres polítics pateixen de falta de visió. Adenauer i De Gaulle tenien unes perspectives ben diferents”

quista, és Europa que s'ha de defensar i adquirir una posició ofensiva contra les amenaces. La Rússia de Putin, que ara vol tornar a recuperar allò que havia perdut, és una amenaça. La Xina, un estat esclavista burocràtic, és una amenaça. L'islamisme militant també és una amenaça. Europa encara ha de tornar a aprendre a pensar en termes d'hostilitat. I, tot i això, encara hi ha grans pensadors que no ho veuen, com Jürgen Habermas, per exemple, que pensa que un cosmopolitisme ben pensat podria unir-nos a tots en una sola ciutadania global.

—Però per a gran part del món, Europa és un model a seguir pel que fa a la llibertat i la defensa dels drets humans.

—Els ideals i els valors encara no estan en el mateix nivell. Els països europeus disposen d'un pluralisme de valors. No tants per a exposar-los en un catàleg, però en tenen bastants. En realitat, depèn més d'assumir els reptes en conjunt. Europa roman en un estat de vacil·lació que fins i tot de vegades pot arribar a la hipocresia. Ara per ara, per tal d'evitar els reptes disposem de dues opcions: o bé aclucar-nos d'ulls, fer com si no passara res; o bé optar pel fatalisme, arronsar les espatlles impotents, com si de veritat ningú no poguera fer res. El gran historiadador universal Arnold J. Toynbee ja va classificar el desenvolupament de les cultures segons la seua capacitat de reaccionar adequadament enfront d'un repte. Europa està disposada a oposar-se al seu destí? Avui dia tenim motius per a posar-ho en dubte.

—Creieu que açò tindria res a veure amb la necessitat d'un lideratge més fort?

—Molt més que això. També es tracta d'un fracàs intel·lectual, de la

indiferència de l'opinió pública, d'un aïllacionisme. Agafem les eleccions europees. Quin paper hi fa, la política exterior, dins la posició d'Europa al món? Fa un parell d'anys, Europa va donar a conèixer Catherine Ashton, una gran representant de la política exterior i de defensa proveïda d'un aparell format per uns quants milers de funcionaris. I ara on és? A què es dedica? Qui li segueix els moviments? El segle XXI serà el segle del nostre gran continent, un segle en el qual es decidirà si arribem a una entesa o si fracassem en l'intent. Si Europa no adopta aquest punt de vista, tornarà a caure en el segle XIX. Llavors centrarem la nostra acció política en el record. Serem el continent de la malenconia i la nostàlgia.

—**Aleshores com pot recobrar les seues forces el corrent intel·lectual? Perquè entre els pensadors alemanys i francesos podríem dir que fa temps que ha sorgit una llarga relació de fascinació mútua, des de la Revolució Francesa fins al moviment estudiantil del 1968.**

—En realitat, això va ser un fet curiós que es va originar mitjançant la rivalitat i la competició. Va arribar un punt en què podíem mirar-nos els uns als altres i sabíem molt bé com reaccionaríem. Però la distància intel·lectual s'ha engrandit aquests darrers decennis. Tot amb tot, de diferències en la manera de pensar sempre n'hi ha hagudes. Hegel posava el París de la il·lustració com a exemple del "regne animal de l'esperit" de l'auto-representació i els francesos, al seu torn, debatten i maleïen, perquè els encantava la disputa i la polèmica. Si els debats dels francesos estaven més relacionats en el món de l'espectacle i del periodisme que en el rigor acadèmic, els alemanys treballaven en grans mecanismes per a explicar els fenòmens, buscaven el regne del saber com a substitut de la unitat que podia mantenir-se amb la política i la religió. Actualment, però, predomina la depressió intel·lectual en ambdós països. L'elit intel·lectual com a classe social ja no existeix. Tant a França com a Alemanya els falta la unitat. S'han enfonsat en l'era postmoderna.

—**Qui vulga evitar que se li presenten grans reptes ja no necessita escriure cap gran història?**

—Així ho defensa Lyotard amb la comprovació que fa de la fi dels sistemes i les ideologies. Ara, la suposada no-ideologia postmoderna també és una ideologia. Per a mi, la seua encarnació seria el moviment dels indignats. La indignació com a protesta moral que, a més a més, és autosuficient. La forma és el contingut. Açò em recorda Oskar Matzerath, el protagonista d'*El timbal de llauna*, de Günter Grass, quan deia: "Quan cride i toque el tambor, tot el món es fa miques."

—**Voleu dir que tot seria una mera convicció infantil?**

—Europa encara és un formiguer d'idees, però el raciocini està tan fragmentat, tan carregat dels escrúpols del països membres, que fuig de la seua pròpia llibertat. En aquest aspecte, és un espill del que passa a la política.

Romain Leick
© *Der Spiegel*
Traducció d'Adel Abugren